

'vytelių bučius'), *sámata* – *sámatas*, *gálvos smailos* (s. v. *kumélspenis*) – *gálvos smaĩlios*, *sukirmýti*, *-ija*, *-ijo* – *sukirmýti*, *-ýja*, *-ijo* (= *-ijé*), *súpuoklės* – *sùpeklės*, *šiliõnas* – *šiliõnas*, *ùnaras* – *ònaras*, *žaburēlis* – *žabarēlis*. Suprantama, dalis šių nesutapimų galėjo atsirasti dėl to, kad autorė žodžius užrašė vietovėje, kur turimas kitas variantas. Betgi tai, savo ruožtu, rodo būtiną reikalą žodyne tiksliai nurodyti žodžių užrašymo vietą.

Leidinyje dar spausdinamas 1970 m. mirusio J. Senkaus straipsnis „Kapsų-zanavykų tarmių priesaginės vardažodžių dary-

bos būdai“, įeinantis į darbų apie pietinę vakarų aukštaičių tarmę seriją⁵, kuri ateityje labai pravers, tyrinėjant lietuvių bendrinės kalbos atsiradimo istoriją; įdomus ir naudingas J. Kruopo straipsnis „A. Kašarausko leksikografiniai darbai“, K. Morkūno straipsnis „Lietuvių vardyno rinkimas ir tyrinėjimas“, taip pat B. Vanagienės ir V. Vitkausko pastabos „Dar dėl *kubelo*“. J. Klimavičius recenzuoja žinomo VFR baltisto V. Šmido knygą „Die Streckformen des deutschen Verbuns (1968)“.

Z. Zinkevičius, J. Šliavas

Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym. Praca zbiorowa pod redakcją A. Obrębskiej-Jabłońskiej. Warszawa 1972, 228 p.

Bialostoko (Baltstogės) Mokslo draugijos 18-asis darbų tomas skirtas publikuoti šios vaivadijos tarminiams tekstams. Vaivadija daugiakalbė: vartojamos keturios slavų (lenkų, baltarusių, ukrainiečių, rusų) kalbos ir viena baltų (lietuvių) kalba. Leidinyje pateikiami visų šių kalbų parinkti tarminiai tekstai su komentarais.

Svarbiausias leidinio tikslas, be abejo, yra padaryti tyrinėtojams prieinamus nurodyto krašto tarminius duomenis, kurie visų pirma labai vertingi kalbų kontaktų bei tarpusavio įtakų studijoms. Jie padės geriau suprasti ir vaivadijos etninę praeitį. Juk dabartinė kalbinė šio krašto įvairovė, kaip pažymima leidinio prarmėje, susidarė, veikiant tam tikriems istoriniams faktoriams. Ji buvo sąlygota sudėtingų šio krašto – senovinės jotvingių žemės – apgyvendinimo procesų (slenkant lenkų kolonistams iš vakarų, nuo Mozūrų žemės, ukrainiečiams iš pietryčių ir baltarusiams iš rytų nuo Gardino ir Volkovisko), politinių santykių tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkų Karalystės (riba ėjo per šį plotą), krašto likimo po Žečpospolitos padalijimų ir, pagaliau, dabartinės jo padėties Lenkijos Liaudies Respublikoje. Pripažįstama, kad iš tikrųjų dialektologinė krašto

įvairovė esanti dar didesnė, negu pavyko ją parodyti ribotos apimties leidinyje, kur netgi ne į visas apskritis atsižvelgta.

Tarmių duomenys buvo sukaupti nurodytos draugijos Kalbotyros komisijos narių per pastaruosius 15–20 metų. Ankstyvesni tekstai užrašyti ranka, vėlyvesni šifruoti iš magnetofono juostų. Prieš kiekvienos vietovės tekstus pateikiamas trumpas šnektos svarbiausių ypatybių aprašymas ir duodama šiaipjau dialektologams reikalinga informacija. Slavų kalbų tekstai užrašyti, laikantis vadinamosios bendraslavių atlaso transkripcijos, lietuviški tekstai – Lietuvoje vartojamos transkripcijos. Dalis slavų kalbų tarmių tekstų lygiagrečiai pateikti ir suprastinta

⁵ Kiti darbai paskelbti Lietuvos TSR MA Darbuose, žr. Seriją A, 1958, t. II, 127–145 (apie veiksmazodį); 1959, t. II, 167–175 (daiktavardžių priebalsiniai kamienai), 177–189 (linksnių vartojimas); 1960, t. I, 125–150 (prielinksnių vartojimas), t. II, 157–171 (daiktavardžių linksniavimas); 1961, t. I, 105–127 (jungtukas, jaustukas, ištiktukas); 1962, t. II, 205–216 (įvardis); 1968, t. I, 157–176 (prieveiksmis) ir LKK III 133–159 (būdvardis ir skaitvardis).

„pusiau literatūrine“ rašyba, kuri nėra pagarsinis tarmės formų transponavimas į bendrinę kalbą, bet tik nelingvistų reikalui palengvintas tekstas. Dalies lietuviško tarminio teksto pateiktas ir lenkiškas vertimas.

Knygos pabaigoje pridėta vietovių, iš kurių imti tekstai, žemėlapis, kalbinių veikalų bei straipsnių apie Bialostoko vaivadiją bibliografija ir knygos tematinė rodyklė.

Pirmiausia knygoje pateikiami lenkų kalbos tarminiai tekstai (p. 15–94), toliau lietuviški (p. 97–109), rusiški (p. 113–131) ir pagaliau baltarusių bei ukrainiečių (p. 135–216).

Mus, žinoma, labiausiai domina lietuviškieji tarminiai tekstai. Jų, lyginant su kitais, pateikta nedaug, tik iš dviejų vietovių: Kreivėnų kaimo (netoli Punsko) ir Pūnsko miestelio. Tekstai į magnetofono juostą buvo įrašyti 1971 m. vasarą. Juos įrašė, iššifravo ir tarmės ypatybes aprašė Vaitiekus Smočinskis (Wojciech Smoczyński, Krokuvos universitetas)¹, kuriam talkininkavo Punsko vidurinės mokyklos mokytojas Algis Uzdila, pats tyrinėjęs savo gimtąją tarmę ir ją aprašęs 1963 m. (diplominis darbas Vilniaus universitete)².

¹ Jo platesnis darbas apie vietos lietuvių tarmę buvo apsvarstytas Lenkijos Mokslų akademijos Krokuvos skyriaus Kalbotyros komisijos 1971.X.22 posėdyje, žr. Sprawozdania z posiedzeń komisji naukowych Oddziału PAN w Krakowie za r. 1971. Komisja Językoznawstwa, Kraków, 1972, 375–377.

² Šią tarmę dar yra tyrinėjusi Tamara Buchienė. Deja, dėl netikėtos mirties (1970 m.) darbo nebaigė. Atskirų vertingų pastabų yra jos straipsniuose: Mundartliche Entpalatalisierungerscheinungen im Litauischen. – Acta Balto-Slavica, III, Białystok, 1966, 33–36; Mundartlicher Intonationsschwund im Litauischen. – Die Welt der Slaven, XII, Wiesbaden, 1967, 205–208; Nazwy toni rybaccich jeziora Gaładuś. – Onomastica, XII, Wrocław, 1967, 109–123; Litewskie nazwy miejscowe w powiatach Sejny i Suwałki. –

Prieš tekstus įdėtame straipsnyje pirmiausia konstatuojama, kad lietuvių kalba šiuo metu vartojama 10–15 km pločiu Lietuvos TSR pasienyje nuo Aglinės kaimo Suvalkų apskrityje iki Rakėlijos Seinų apskrityje. Didžiausios lietuvių sankaupos – Seinai ir Pūnskas. Dialektologijos požiūriu bemaž visi vietos lietuviai priklauso pietų aukštaičių tarmei (dzūkuoja), tik Aglinės ir Vaičiūliškės kaimuose kalbama vakarų aukštaičių tarme (nedzūkujama).

Toliau straipsnyje trumpai aprašoma Punsko lietuvių tarmė, daugiausia iškeliamos tos jos ypatybės, kuriomis ji labiausiai išsiskiria iš bendrinės lietuvių kalbos. Straipsnio turinį rodo skyrių antraštės: „Prozodijos bruožai: kirtis, priegaidė, kiekybė“, „Fonologija“, „Būdingieji fonetiniai pakitimai žodyje ir tarp žodžių“, „Gramatinės pastabos“, „Kai kurių ženklų paaiškinimas“.

Apskritai, straipsnis vertingas, parašytas su nuovoka. Jame iškeltos ne tik ryškiosios tarmės skirtybės (pvz., tokios, kaip įvardžiuotinių būdvardžių arba būtojo dažninio laiko formų nebuvimas), bet ir kai kurios gana subtilios tarties ypatybės, pvz., balsių *e* ir *a* suplakimas į vieną *a* (!) pozicijoje po joto, silpnesnis balsio *i* „suvidurėjimo“ laipsnis po *c*, *dz*, *č*, *dž*, *š*, *ž*, *r* (fakultatyviškai ir po *v*), negu tarminio *i* (<e) po *l*, ilgojo balsio *é* ryškesnis paplatėjimas bei suužpakalėjimas (*é* > *e*) ne po visų tarmėje depalatalizuojamų priebalsių, bet tik po *l*, *r*, *s* (fakultatyviškai ir po *v*, *m*). Šios ir kai kurios kitos tarminės

Onomastica, VII, Wrocław, 1961, 221–229; Litewskie nazewnictwo osobowe w powiatach Sejny i Suwałki. – Onomastica, IX, Wrocław, 1964, 312–320; Z badań onomastycznych w północnej Sejneńszczyźnie. – Kalbotyra, XIV, Vilnius, 1966, 51–55; Z badań litewskiego nazewnictwa na Sejneńszczyźnie. – Zbornik za filologiju i lingvistiku, XIII (1), Novy Sad, 1970, 31–33. – Dabar, be V. Smočinskio, šią lietuvių tarmę (Seinų apylinkių) tyrinėja dar Mykolas Hasiukas (Michał Hasiuk; Poznanės universitetas).

ypatybės iki šiol, rodos, dar niekieno Punsko lietuvių tarmėje nebuvo išryškintos.

Lygindamas specifines tarmės ypatybes su bendrinės kalbos ir kitų lietuvių tarmių atitikmenimis, straipsnio autorius neretai remiasi Lietuvos TSR dialektologų darbais.

Pasiklausius Punsko lietuvių, ypač jaunimo, kalbos, pirmiausia iš Lietuvos TSR atvykusiam „užkliūva“ dažnai pasitaikęs lenkiškas minkštojo *s* tarimas (*ś*). Tai nauja tarties ypatybė, niekur kitur Lietuvoje nerandama. Recenzuojamame straipsnyje apie ją nekalbama, gal būt, dėl jos fakultatyviško pobūdžio ir dėl to, kad patys tarmės atstovai ją lengvai pastebi. Betgi kitiems lietuviams ji labai „rėžia ausį“. Ta proga pastebėtina, kad ir bet kurios kitos tarmės atstovai, paprastai puikiai skirdami pačius subtiliausius savo gimtosios šnektos garsų niuansus, yra linke nepastebėti ir netgi tapatinti ryškius skirtumus tarp bendrinės kalbos, su kuria jie dažnai susiduria (Punske ją atstoja lenkų kalba), ir atitinkamų tarmės garsų.

Straipsnyje teigiama, kad tarmėje skiriamas tik kirčiuotų dvibalsių (grynųjų ir mišriųjų) akūtas nuo cirkumflekso, o ilgieji balsiai ir *uo*, *ie* (šie taip pat laikomi monoftongais³) to skirtumo neturi. Tai ne naujas teiginys⁴, bet jis kelia rimtų abejonių. Reikia dar gerai patikrinti, ar iš tikrųjų nurodytoje pozicijoje akūto ir cirkumflekso skirtumas Punsko lietuvių kalboje yra visai nivelijuotas. Naujausi rytų ir pietų Lietuvos tarmių (ir visai artimų nagrinėjamai) tyrinėjimai rodo, kad to skirtumo dažniausiai esama, tik ne visur jis lengvai pastebimas⁵.

Sekdamas įsigalėjusia nuomone, straipsnio autorius rašo, kad dzūkiškoji *t*, *d* asibilacija prieš *i* tipo vokalizmą esanti ankstyvesnė, negu atsirado antriniai tarmės *i(i)* iš senovinių

³ Betgi bendrinės kalbos *uo*, *ie* jau priiskiriami prie diftongų (!).

⁴ Plg. 2-oje išnašoje nurodytą T. Buchienės straipsnį „Mundartlicher Intonationsschwund im Litauischen“.

⁵ Plačiau žr. p. 93-94.

e < en, pvz., i. sg. *kati* ∼ *katè* (p. 104¹¹). Man neseniai teko atkreipti kalbininkų dėmesį į tokio formulavimo netikslumą: iš tikrųjų čia senesnė yra ne pati asibilacija, bet jos prielaida, t.y. intensyvi priebalsio palatalizacija⁶.

Dar viena smulkmena. Žodelis *tep* ‘taip’ turi monoftongą *e* iš dvibalsio *ei*, o ne kilusį per pereiginį laipsnį *ie* (*tep* < *tiep* < *teip*), kaip nurodoma straipsnyje (p. 101), plg. *kap* iš *kaip*.

Pačių tarminių tekstų recenzuojamoje knygoje įdėta nedaug, tik bemaž 5 puslapiai, bet jie užrašyti palyginti kruopščiai ir tiksliai. Vartojama gana detali transkripcija. Stengtasi užfiksuoti kiek galima daugiau būdingųjų tarties ypatybių. Apskritai, tekstų kokybė prašoka tą, kurią paprastai esame įpratę matyti dialektologiniuose tekstuose, pasirodžiusiuose už Lietuvos ribų. Galima būtų atkreipti užrašytojo dėmesį tik į nenuoseklų *ai* > *ei* po minkštųjų priebalsių žymėjimą, plg. n. pl. *arkl'eī* 108₆, bet *g'i'vul'ai* 107₁₆.

Pažymėtina, kad tekstuose esama tokių tarmės ypatybių, kurios apraše neminimos. Čia iš jų norisi išskelti vieną retą pietryčių Lietuvos kalbinį reiškinį, būtent, daiktavardžių dat. sing. galūnės *-o* buvimą šalia įprastinės *-u* (vietoj bendrinės kalbos *-ui*). Tai matyti iš teksto frazės *k'as_ca d'a'ro's'i tam_dzi'edo' tam'ubago'* 106₂₄. Naudininko galūnė *-o*, greičiausiai monoftongizuota iš *-uo*⁷ (sveika išlaikyta Gervėčių apylinkėse⁸ ir, rodos, Lie-

⁶ Žr. Z. Zinkevičius, Dėl lietuvių kalbos tautosilabinių *an* tipo junginių pirmojo dėmens siaurėjimo. – *Baltistica* I priedas (1972), 229.

⁷ Žr. Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1966, 89.

⁸ Betgi J. Lipskienė, pateikdama Gervėčių šnektos frazeologizmus (LKK XIII 111–140), duoda porą pavyzdžių ir su *-o* (*prieg senám kélmo* 133₄₅, *šunio* 136₂₅ ‘šuniui’). Kiti Gervėčių šnektos tyrinėtojai tėra girdėję tik *-uo* (*-ua*).

ponysė⁹), iki šiol daugiausia buvo žinoma tik iš pietų aukštaičių tarmės ploto (apie Dievėniškes, Valkininkus, Kabelius, Pelėsa, Ródūnią, Asāvą) užrašytos tautosakos. Šneka-mojoje kalboje (net ir senosios kartos) ji palyginti reta. Sistemingai vartojama (netgi jauni-mo), rodos, tik Dusmenų apylinkėje (čia -u visai nėra). Pastebėta dar Ūnuškio¹⁰, Lazdijų¹¹, Kaniavės¹² apylinkėse. Matyt, ji retai tevartojama ir Punsko lietuvių šnekoje, nes iki šiol niekieno nebuvo iškelta¹³.

Lenkų tarminių tekstų recenzuojamame leidinyje įdėta net iš 11 vietovių. Tik gaila, kad visos tos vietovės, išskyrus vieną prie pat Seinų, parinktos tolokai nuo Lietuvos pasienio, vakarinėje ir vidurinėje vaivadijos dalyse, kur mažesnė tikimybė rasti ryškesnių baltiško substrato pėdsakų.

Minėtos vietovės prie pat Seinų (1,5 km į vakarus), vadinamos lenkiškai Radziuszki (Seinų lietuviai ją vadina *Rādziuškės*), šnektą aprašė ir tekstus pateikė žinomas Seinų krašto tarmių tyrinėtojas Tadas Zdancevičius (Tadeusz Zdancewicz). Tekstai užrašyti 1950–1951 metais iš 75 m. amžiaus moters. Apraše konstatuojama, kad čia lenkų kalba esanti palyginti nauja, atsiradusi ant lietuvių ir baltarusių kalbinio pamato. Ir iš tikrųjų, tuo aki-vaizdžiai galima įsitikinti iš pačių tekstų, kuriuose knibždėte knibžda lituanizmų ir bal-

⁹ Žr. J. Lipskienė ir A. Vidugiris, Apie vieną dzūkų tarmės daiktavardžių vienskaitos naudininko formą. – LTSR MA darbai, ser. A, 1966, I, 206⁶.

¹⁰ J. Lipskienė ir A. Vidugiris, min. veik., 206⁴.

¹¹ Lietuvių kalbos tarmės (chrestomati-ja), Vilnius, 1970, 39.

¹² Studentų neakivaizdininkų informa-cija.

¹³ Gal būt, ji slypi „Kraštotyros“ 1969 m. leidinyje J. Stoskeliūno paskelbto punskiečių tarminio teksto frazėse *dúoda po abrūso* 213₁₇ ir *ik sáulės laidzimo* 213₃₁ (plg. *iki kokiai píрмаi* 213₃₇, *ikį žāmei* 214₇).

tarusių kalbos elementų¹⁴. Štai, pavyzdžiui, kaip informatorė pasakoja (p. 23) apie jos jaunystėje vartotus žmonių vardus, kurie, matyt, tada dar ištiesai turėję lietuviškas mažy-bines-malonines formas, netgi lietuviškai juos kirčiuota:

Janek, to nazyval'i ja'nuk, p'ošš, to p'e'truk, šymon, to šy'muk, marcin, to mar'ćuk, anton'i – an'tuk, franek... fra'nuk [...], fra'nuk januka, bo oj'ćez byl ja'nuk a syn fra'nuk, a moļ oj'ćec to v'incuk i brad v'incuk; tam pošl'i januka žėci, albo p'itru-ka...

rypk'e'i'ćuk ... anđze'j'uk, bo oj'ćec anđzej byl; jak tomaš, to tomašuk'i [...], mateuš, to mateušuk'i; jag dva, tšy, to pošl'i mateušuk'i, a jak ieden, to mateušuk [...] labanofsk'iχ to pavlukući nazyval'i, bu žadeg byl pavel, to tak pavlu-kući i pavlukući nazyvaļo, pavlu'kuć;

mn'e byłby za'b'it ju'zuk ...

jak mešczyzna tu kostuk, kos'tuk, a jak kub'eta tu kosta nazyval'i [...] jak anna, to anula [...] katažyna, to katrujka [...] moja χšesna matka marcela sav'icka byla; tu marcelof to dužo bylo [...] a teres tu n'ixt n'e χšėci tak (išretinta mano – Z. Z.).

Dabar artimiausi lietuviški kaimai, straipsnio autoriaus teigimu, esą maždaug už 5 km į šiaurę nuo Rādziuškių, o baltarusiški – tolokai į pietus, net už Augustavo girių masyvo. Aprašomąją šnektą autorius yra linkęs priskirti lenkų salos į pietus nuo Vilniaus tarminiam tipui. Ir iš tikrųjų tekstų kalba labai primena Vilniaus krašto lenkų kalbą.

Lietuviškojo substrato elementų straipsnio autorius iškelia palyginti nedaug. Iš teks-

¹⁴ Etnografas nemaža lietuviško elemento ras tekstuose pateikiamuose vestuvių papročių ir senovinių drabužių aprašymuose. Perdėm lietuviška resp. baltiška tekstų toponimika, plg. kaimų vardus: *Radziuszki* (= *Rādziuškės*), *Markiszki* (= *Mārkiškės*), *Beržniki* (= *Bėržnykai*), *Bierzałopca* (= *Beržialā-piai*), ežerų vardus: *Szławanty* (= *Šlavantų ež.*), *Wigry* (= *Vygrių ež.*), *Szarynia* (= *Ežerinė*).

tų matyti, kad jų čia esama kur kas daugiau. Antai greičiausiai lietuvių kalbos įtaka aiškintina bent dalis priebalsių palatalizacijos nukrypimų nuo lenkų normos (plg. *roźieżżajō se* 22₃₈). Gal būt, čia priklauso ir gomurinio *ɸ* tarimas prieš *k*, *g* (lenkai turi *ɸk* tik iš nosinio balsio +*k*), taip pat *k* vietoj *ch* (pvz., *frakty* 19₅ 'frachty'). Iš morfologijos pažymėtina moteriškoji giminė vietoj lenkų bevardės giminės, pvz., *taka ślavanty nazy'va se jęzora*, *taka v'elka* 19₁₇₋₁₈, *vasela caly tyżen' byla* 21₃₀, *įaka xce im'ona* 23₃. Lietuviškos kilmės laikytini, žinoma, ir tokie vietos lenkų pasakymai, kaip *bućana gn'azda* 18, 20₃, *ma natkafşy*¹⁵ *pasof i ryńćn'ikof* 18, 22₁. Iš žodyno lituanizmų minėtina *pakuły* 24₁₄ (= liet. *pākulos*), *klump'i* 24₂₁ (liet. *klūmpės*, gal iš Rytprusių vokiečių *klumpe*, *klompe*) ir kt. Čia turimas netgi senasis vilnietiškas baltų kailių dirbėjo pavadinimas *baltušnykas* (*baltušn'ik* 24₈ 'garbarz'), padarytas greičiausiai iš lietuvių žodžio *báltas*¹⁶.

Tekste esama kalbos faktų, kurie galėtų padėti, aiškinant kai kuriuos pietinių lietuvių tarminius reiškinius. Antai mūsų dialektologams bus įdomu sužinoti, kad aprašomojoje vietovėje vokatyvo galūnė *-u* vartojama dažniau, negu lenkų bendrinėje kalboje, ją gauna net moteriški vardai, pvz., *kaseɸ'ku*. Panašus reiškinys turimas vietomis ir lietuvių kalbos pietų aukštaičių plote, plg. Léipalingio apylinkių *Antāsiu* (n. sg. *Antasià*), *Mařtu* 'Morta', *Ōnu* 'Ōna' ir kt.¹⁷

¹⁵ Apie šio tipo dalyvinę konstrukciją Vilniaus krašto slaviškose tarmėse neseniai yra rašiusi M. I. Lekomceva leidinyje „Балто-славянский сборник“ (Москва, 1972), 174 tt.

¹⁶ K. Jablonskis jį linkęs priskirti prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijų kalbos lituanizmo, žr. K. J a b l o n s k i s, Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje, Kaunas, 1941, 293–294.

¹⁷ Plačiau žr. Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, 249–250.

Norėtusi dar atkreipti lietuvių dialektologų dėmesį į žodelį *şak* (23₂₆), kilusį iš *wszak* 'juk, tačiau, vis dėlto', kuris, kaip tam tikras pertaras, yra patekęs į Lazdijų apylinkių lietuvių šnektą. Šios šnektos atstovus kaimynai apie Rudaminą dėl to net pravardžiuoja *şakeliais* (kartais taip vadinama pati šneкта).

T. Zdancevičius aprašė dar vienos tolimesnės vietovės, būtent Filipavo (Folipów), esančios už 22 km į pietvakarius nuo Suvalkų, lenkų šnektą, kurios tekstus užrašė T. Jagłowska (Teodozja Jagłowska). Autorius ir šiuose tekstuose konstatavo lietuviškų elementų [p. 31]. Mat, vietovė iki 1795 m. priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei, buvo gyvenama lietuvių ir baltarusių, kurie vėliau sulenkėjo. Lietuvių kalbos palikimu laikomas sangražinių veiksmazodžių tipas *nie sie boje*, *nie sie wroci*, *nie sie splochali*, leksikos lituanizmais – žodžiai *kulik* 'šiaudų kūlelis', *buc* 'bučius' ir, gal būt, *mergać* 'mirkėti, spindėti'. Gaila, kad šios įdomios šnektos tekstų įdėta nedaug (tik 6 puslapiai), be to, jie visi užrašyti ne transkripcija, o tik „pusiau literatūrine“ rašyba, netiksliai atspindinčia tarminę tartį.

Pažymėtina, kad ir čia vartojama anksčiau minėto tipo dalyvinė konstrukcija, pvz., *mama mało bufsy* 'mama būdama maža'.

Likusių 9 vietovių lenkų tarmių aprašuose apie lituanizmus visai nekalbama. Tačiau tekstuose jų, greičiausiai, esama. Tai paaiškės tik atlikus kruopščią analizę. Šiuo tarpu norėtusi atkreipti dėmesį į neretai pasitaikantį balsių *i* ir *y* painiojimą, be kita ko labai būdingą Vilniaus krašto lenkų kalbai. Gausu čia ir *ɸk*, *ɸg* vietoj *nk*, *ng*.

Baltarusių ir pereinamų baltarusiškų-ukrainietiškų šnektų tekstų pateikiama iš 10 vietovių, esančių palyginti toli nuo Lietuvos, vaivadijos pietryčių dalyje. Šnektų aprašuose autoriai apie lituanizmus specialiai nekalba. Kad ir čia jų galėtų būti, rodo vietomis pasitaikanti lietuviškos kilmės toponimika, pvz., kaimų pavadinimai su priesaga *-iškis*.

Rusų kalba Bialostoko vaivadijoje vartojama keliuose sentikių kaimuose Seinų, Suvalkų ir Augustavo apskrityse. Jų gyventojai čia atsikėlė XVII–XVIII a. iš Pskovo ir Novgorodo krašto dėl religinių persekiojimų. Jie iki šiol išlaikė savo senąją tarmę.

Knygoje pateikiami tos tarmės tekstai iš 4 kaimų ir Augustavo miesto. Manau, mūsų rusistams bus įdomu juos palyginti su Pabalčio respublikose užrašytais rusų senbuvių tekstais.

Z. Zinkevičius

L. Bednarczuk, **Indo-European Parataxis**, Kraków 1971, 168 p.

Nors pastaruoju metu sintaksės teorijos ir metodų klausimai gyvai diskutuojami, tačiau lyginamosios sintaksės darbų, paremtų konkrečia daugelio kalbų medžiaga, pasirodo labai retai. Todėl didelio dėmesio verta lenkų slavisto ir indoeuropeisto L. Bednarczuko studija „Indoeuropiečių parataksė“, kurioje žodžių bei sakinių sujungimo problema sprendžiama su plačia istorine ir tipologine perspektyva. Baltistams ji svarbi ir tuo, kad čia daug kur remiamasi baltų kalbų faktais ir nagrinėjami dalykai, turintys principinę reikšmę šių kalbų istorinei sintaksei.

Apie ide. kalbų parataksę L. Bednarczukas jau yra parašęs visą seriją straipsnių, išspausdintų daugiausia lenkų filologinėje spaudoje¹, ir 1967 m. paskelbęs monografiją „Lenkų kalbos sujungiamieji jungtukai“². Tad naujoji knyga susumuoja daugiau kaip dešimtmetį trukusių autoriaus tyrinėjimų rezultatus.

Iki šiol sudėtinio sakinio sintaksė buvo daugiausia tiriama tik atskirų kalbų ir jų grupių rėmuose. B. Delbrücko „Lyginamojoje ide. kalbų sintaksėje“ parataksėi skirta vos du puslapiai; pavienių pastabų šiuo klausimu terandame ir apžvalginiuose H. Hirto, A. Meillet darbuose. J. Bednarczuko knyga yra pirmas ide. kalbų visumą apimantis sudėtinio

sakinio sandaros tyrinėjimas lyginamuoju metodu. Joje apibendrinami atskirų kalbų analizės rezultatai ir daroma išvadų, reikšmingų tiek storinei kalbotyrai, tiek ir kalbų tipologijai. Žymiai daugiau, negu ankstesniuose darbuose išlyginamosios sintaksės, čia panaudoti baltų, slavų, keltų bei germanų kalbų faktai, nurodant gausią literatūrą. Siekdamas išryškinti sudėtinio sakinio sandaros bei raidos universalijas, greta ide. kalbų faktų autorius pateikia nemaža paralelių iš kitų šeimų kalbų. Apskritai, genetinis požiūris darbe nuosekliai derinamas su tipologiniu.

Knyga susideda iš septynių skyrių. Pirmieji du yra įvadiniai: juose trumpai aptariama ide. kalbų sintaksės tyrinėjimo būklė ir sintaksės ryšiai su stilistika, psichologija, logika, visų pirma atkreipiant dėmesį į tuos dalykus, kurie tiesiogiai siejasi su paratakse: loginių ir kalbinių jungčių santykį, sujungimo ir prijungimo ryšį kalbos mokymosi procese ir pan. Tolesniuose skyriuose nagrinėjama parataksės ir hipotaksės santykis, dėmenų forma bei tvarka, parataksinio komplekso struktūra, jungimo priemonės; paskutiniame skyriuje „Parataksės kilmė“ randame trumpas darbo išvadas.

Laikydamas parataksės ir hipotaksės opoziciją grynai kalbine, nesietina su realybe ar logika (26), autorius iškelia šiuos formalūs jų skirtumus: 1) skirtinga dėmenų struktūra, pasireiškianti veiksmazodžio formų apribojimu šalutiniame dėmenyje; 2) laisva arba fiksuota (paprastai prijungiamajame sakinyje) dėmenų tvarka; 3) prozodinis kontūras, t.y. intonacija; 4) specialių žodžių – jungtukų, įvardžių, dalelių ir pan. – buvimas arba nebuvimas. Universaliausiai skir-

¹BPTJ XXI, 83–92; XXIV, 163–171; XXV, 63–74; RSI XXII, 13–20; XXIV, 25–34; XXVIII, 21–30; ABSI III, 29–32; LP X, 79–90; Sprawozdania z Prac Naukowych Wydziału I. PAN, III 2–3, 139–147 ir kt.

² Polskie spójniki parataktyczne, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1967, 122 p.